

Élet a pusztaszeri majorban

Írta:

Dr. Kertész János

Budapest 1940. — Szerző kiadása

BEVEZETÉS

Magyarország lakosságának egyötöde tanyai lakos. A tanyavilág sajátos élete, különleges szokásai érdekes élmény azok számára, kik ezt az életet nem ismerik. A legtöbb tanya az Alföldön van. A szegedkörnyéki tanyatípus kiemelkedik az ország más részein lévő tanyák közül. Ezév nyárutóján kocsin bejártam az Alföld jelentős részét. Az alsópusztaszeri majorból indultam el, mely huszonzét kilométerre van Szegedtől. A major Sövényháza községhez tartozik, mely eredetileg négy középkorbeli helységnek határát foglalja magában, mégpedig: Anyás, Docz, Sövényháza és Szer. Kézai krónikája szerint Sövény Attila székhelye volt.

Mily hangulatos is a reggel ily alföldi majorban, a kocsi zörgése, a lovak dobogósa veri fel a csendet, szétugrasztja a zaj a reggeli gyülekezőt tartó nyulakat, fácánok, foglyok repülnek fel. Mielőtt elindulnék betekintek a pusztaszeri majorba, hogy lássam az életet és tapasztalataimról beszámoljak.

Pusztaszer, 1940. nyárutó

Dr. Kertész János

ÉLET A PUSZTASZERI MAJORBAN*

A végeláthatatlan égbolt alatt néhány kis házacskó, Az éj sötétjében alig látszanak. Apró ablakaik mögött a föld munkásai pihenik fáradalmaikat. A házikók körül illatozik a magyar föld, a Nagy Alföld dús termésű földje. Fekete mint az éjszaka, amely körül öleli. A házakban

*Alsópusztaszéri major és rom. Sövényházához tartozik Csongrád megyében Pallavicini hitbizomány tulajdona. Lélekszáma 1930-ban 255 lélek (125 férfi és 130 nő). 251 magyar, 1 német, 1 tót és 2 egyéb. 242 rom. kath. 1 gör. kath. 8 ref. 4 év. Ir-olvas 197 6 évnél fiatalabb 41. Legtöbb 20—39 éves (93). 1880-ban területe 66.000 kat. hold volt. örgróf Pallavicini Sándor 10.000 kat. holdat parcelláztatott. A pusztaszéri major is 1802 óta a Pallavicini családé. 1918-ban 56.000 kat. hold a területe. Mai területe 40.497 kát. hold. A pusztaszéri majorig vezet Algyő Máv állomástól a 760 mm. nyomtávú gőzüzemű vasút. A hossza 41 km. 1924-ben kezdték építeni. A pusztaszéri iskolát 1938-ban bővítették ki. Tanító és ifjúsági könyvtára

élet van. De más az élet mindenütt. Más a nagy városban, más falun és különösen más, ahol csak néhány házacskó van — mint egy majorban, A major, mely nem egyéb, mint egy népesebb tanya — egy külön élet. Először alakul meg a tanya, mely mindinkább benépesedik, több ház épül, raktárpület létesül és így lassan alakul át a tanyából a major,

A sűrű éjszakát felváltja a pirkadás, A major ébredni kezd. Legelőször az állatok gondozói törlik le az álmat szemükből, hatalmasat nyújtóznak és máris talpon vannak. Hangos kiáltásokkal ébresztik az állatokat. Elkészül reggeli

is van. A hitbizomány Pusztaszeren 40 ágycs kis kórházat létesített. A Szegeden székelő Pusztaszeri Árpádegyesület minden esztendő szeptemberében a törvényhatóságok és az uradalom hozzájárulásával nagyszabású ünnepeket rendez a honalapító Árpád és a vérszerződés emlékére, a felállított emlékműnél. A hitbizomány feje a szobor körüli részt átengedte az Árpádegyesületnek. Vasútállomása Kistelek. Utolsó posta és távírdája Sövényháza a kiskúndorozsmai járásban. Pusztaszer történelmi levegője, az Árpádszobor és liget, a régi Zárda romjai évente több látogatót csábít a magyar síkság e kiemelkedő pontjára. Földesura méltó e történelmi helyhez és a mintagazdaság mellett a magyar nemzeti hagyományok hű fenntartója is.

teendőivel a gulyás, a kondás, a bírkas és a pásztor. A hajnali világosság erősödik. Lassan kialszanak az éjszaka pislákoló fényei és elkezdődik a major élete.

Hosszú raktárépület húzódik a major közepén. Ezekben vannak elhelyezve a különböző iparosok, kik ellátják az uradalomban szükséges ipari munkákat. Szemben van a birkaistálló és mellette a cselédség! épület. A majornak ez a része képezi a központot, melynek végén van az iroda és az intézői épület. A major másik utcáján van a tehén és lóistálló, továbbá a tejcsarnok. Balra az ökör istálló és a sertés ólak. A major bejáratánál van az iskola és a posta.

Nagyon messziről idehangzik az ájtatos harangszó. Hat kilométernyire van a templom, de az istenfélő parasztok közül sokan vannak, akik hajnalban kelnek, hogy minden reggel templomba mehessenek. Ha végigtekintünk ezen a rónaságon, akkor eszünkbe jut Petőfi korának az Alföldje. Ez a vidék azóta megváltozott. Néhány tanyával és majorral élénkült meg a hatalmas síkság. A vasúti összeköttetés megközelíthetővé tette, közelebb hozta a tanyák és falvak népét. A távolabbi vidékek gyérebben lakottak. A múlt Alföldje a maitól még abban is különbözik, hogy a parlagon hevert területek helyett szorgalmas

kezek által művelt földeket találunk. A csárdák még a régi világ maradványai, amikor is a kocsin történő közlekedés szükségessé tette az ilyen pihenő és étkező helyeknek a létesítését. Az idő viszontagságai és az éjszaka sötétsége ellen menedékhelyül is szolgáltak ezek a csárdák. A vasút, a robogó gőzparipa vitte magával a kultúrát és hintette szét magjait az Alföldön. És mégis a táj változatlan maradt. Itt-ott egy tölgy- vagy nyárfa jelzi a major közelségét.

Megélénkül az udvar, megnyílnak az istállók ajtajai, a kép mindinkább színesebbé válik. Egy kisleányka szalad a kúthoz vizet meríteni. Az öreg juhász az itatókba pumpálja a vizet. Az asszonyok kosarakkal felszerelve, a férfiak pedig kaszával, kapával a vállukon indulnak munkába. Sokan befogják lovaikat, mert a munkahely távolsága megkívánja, hogy szekérrel induljanak el. A kocsizörgések mind gyakrabban verik fel az ébredező major csendjét. Kurjantások és különböző a nem gazda emberre érthetetlen kiáltásokkal terelik össze az állatokat és nógatják a major négy kijárata felé. Minden állatcsoportnak minden napra megvan a maga kijelölt legeltetési helye.

Lassú pőfékeléssel kezdik meg a késői cséplést, a cséplőgép füttye belehasít a levegőbe.

A cséplés az Alföldön a nagyobb uradalmakban 2½—3 hónapig is eltart. Még késő ősszel is sok sürgős teendő van a majorban és a körülötte elterülő földeken. Burgonyaszedés, kukoricatörés, kapálás, őszi szántás és vetés, A nagy fehér magyar ökröket négyesével hajtják ki a majorból és kint a földeken fogják az eke elé. S az ekék mély barázdákat vájnak a fekete földbe. — Mint némely ember homlokán a ráncok — a gond jelei. A termékeny föld gondot ad — a termés gondozást kíván. S a gondos munkának meg is van az eredménye. A legkiválóbb búza a magyar búza, híres az egész világon. S a magyar földművelőnél nincs a kerek világon hozzáértőbb szakmunkás, A magyar paraszt nemcsak a két kezével, nemcsak teljes erejével, de lelkével és szívével is munkálja a földet. Óvja, szereti, ápolja, mint a gyermekét. Ha nincs eső szinte kétségbe esik, ha túl sok van bosszantja, még ha nem is a tulajdona, ha cselédje is a földnek, úgy vigyáz rá, mint a sajátjára.

Az iskolaépületben elkezdődik a tanítás. Szükség volt újabb tanterem létesítésére, mert a gyermekszaporulat a majorban igen erős. Pedig nagybirtokon van a major. Az egyikét nem ismerik és a szociális intézkedések még jobban

mozdítják majd elő a major népességének gyarapodását. Már a reggeli órákban is hallani a kultúra térfoglalásának megnyilatkozását a majorban. Telefoncsengés zaja váltja fel időnként a madarak zsibongó énekét. Utasítások jönnek és mennek a fővárosba és az Alföld néhány gócpontjára. De a majorból is történnek intézkedések a tanyákra, vagy a többi majorokba. Nagyon sok alföldi tanyán láthatjuk már a telefont.

Tovább figyeljük a major életét, azét a majorét, amelyik a 16. században fennálló tanya-rendszer formáját őrzi a mai napig. A „maior pars”-ból származik és akkor alakult ki, amikor a belterjes gazdálkodás átalakult külterjessé. Ezeken a részekén gazdasági épületek, csűrök, pajták, cselédségi házak, szolgálói lakások épültek és így az Alföld egy-egy központjaivá váltak.

Egy gyönyörű pár fekete bivaly vontat méltóságteljesen egy szénásszekeret. Az istállóban csak néhány állat maradt vissza, vagy betegek vagy tenyészállatok. De akadnak olyanok is közöttük, melyeket már kiválogattak kiállítás számára és ezért elkülönítették a többiektől. A verebek sűrű rajokban lepik el a magtárak környékét, vagy a cséplésnél felhalmozott kazlakat. És bizony, ha nem ügyelnének, elég nagy kárt is okoznának. A verebek csiripelésébe bele ve-

gyül egy-egy felröppenő fácánnak vagy fogoly-nak a suhogása, ahogy röptében a levegőt hasítja. A major harmonikus képének elmaradhatatlan színfoltja a kutya, mely a legéberebb öre a vidéknek. A major szemfüles kutyái már messziről felismerik az idegent, éktelen csaholással üdvözlik a vendéget — s ha jóindulatú, barátságos farkcsóválással köszöntik, de, ha ösztönük megérzi, hogy az idegennek nem tiszták a szándékai, úgy jaj neki. Nem is közelítheti meg a majort, s ha mégis be akarna jutni, csak tépett ruhával menekülhet.

A major élete a hétköznapi — a föld megmunkálása az életcél. Kenyeret termelni a dolgozó magyaroknak. Az ünnep csak a ritka pihenésé, a szorgalmas nép még akkor is legtöbbször foglalatoskodik valamivel. Csinosítják házaikat, a férfiak a dohányzó szerszámot *hozzak* rendbe, dohányt vágnak a következő hétre, az asszonyok, lányok kézimunkáznak, foltoznak, S ritka az olyan ünnep, amikor teljesen megáll a munka. Egy lakodalom, vagy egy szomszéd községi búcsú, amikor tényleg pihennek a dolgozó munkás kezek. De a beszéd akkor is a föld, a termés, az időjárás.

A forró napsütésben teljesen kihalt a major. Mindenki kint van a földeken, dolgozik,

akik pedig otthon maradtak vagy a műhelyben vagy a szálláson tevékenykednek, Sok parasztnak a felesége otthon főzi meg az ebédet és déltájt viszi ki a munkahelyre, A major bejáratához vályogvető cigányok telepedtek le, kik egyébként szívesen szereznek néhány fillért koldulással vagy kintornázással. A férfiak vásárra mentek, az asszonyok pedig a gyerekekkel ágakat szednek az erdőben. Amikor meglátom őket, temérdek gyermek sereglik körém, kik cigánykereket hánynak, utána pedig markukat tartják, Megtudom tőlük, hogy az anyjuk negyven éves és kilenc gyermeke van. — Amikor távozom az idősebbek így búcsúznak „köszönjük a látogatást”,

A major másik bejáratánál a főiskolai munkatábornak tizenhét lelkes ifjára egy úszómedencét készít. Az artézi kutat munkások fúrják és ha elkészülne vele, akkor nemsokára a majorbélieknek is lesz fürdőjük, Ezeknek a majoroknak átlag két-háromszáz főnyi lakosa van, kik mind az uradalomban keresik meg kenyerüket, de vannak olyan parasztok, akiknek gyümölcsösük is van és ezek termésük fölöslegét a majorokban értékesítik és így jövedelemre is tesznek szert.

A plébános úr el-el látogat szabad idején

a majorokba, tekintve, hogy a templom távolsága miatt a majorbeliek nem nagyon látogatják Őt. És ezt a helyzetet a plébános úr úgy jellemezte, hogy az Alföld valóságos „missziós terület”. A környékbeli majorokból és tanyákról egy vasárnap mindössze harmincötén jelentek meg a templomban, mely nem a vallástalanság jele, hanem a templom hiánya, illetve távolsága. A cselédségi szállásokon a Szűz Mária kép és a feszület elmaradhatatlan,

Az igazi élet a majorban tulajdonképpen 6 óra tájban délután kezdődik, amikor is tömegesen sereglenek vissza a munkából. Ősszel már ötóra tájban besötétedik, a földeken a munkát hamarabb kell befejezniük, Bent a majorban egymásután lobbannak fel a petróleumlámpa fényei, az első teendő az állatokról való gondoskodás. Itatás, etetés majd utána az istállóba zavarják, Elkezdődik a fejes, A tejet elosztják a tej csarnok és a cselédség között, a fennmaradt mennyiséget a vasútra szállítják. Azután kerül sor az emberekről való gondoskodásra. Elkészítik a vacsorájukat, mely eltérőleg az ebédttől legtöbbnyire főtt étel. Nagyon gyakori eledelük a cicvara, ahogy a majorban nevezik, a liszttel szaporított tojásrántotta. Vacsora után kiülnek a küszöbre és elbeszélget-

nek. Ha akad egyeseknél újság, azt egyikük felolvassa, a többi figyelemmel hallgatja. Azután megtárgyalják a napi eseményeket. Hét óraker következik a rendelkezés. Az intézői lak elé jönnek a vezető cselédek és béresek, kik az intézőtől megkapják a másnapra szóló utasításokat. Itt tesznek jelentést az aznap történetéről, a végzett mezőgazdasági munkákról, a szükséges tennivalókról, az esetleges beruházásokról, az állatállományról és azok egészségügyi állapotáról. Némelykor személyi természetű kéréseket is adnak elő, mely többnyire egy napos szabadság engedélyezéséről, vagy egy állatvásárlásról, téli segélyezésről, kórházi beutalásról szól,

A körorvos felváltva látogat meg időnként egy-egy majort, ha azonban beteg van, úgy mindennap is elnéz betegéhez. A kórház távolsága ma már nem rejti magában azt a veszélyt, amit egy évtizeddel ezelőtt, ugyanis a vármegyei mentőegyesület autói telenfonhívásra gyorsan a jelzett helyre érkeznek és viszik a beteget a legközelebbi közkórházba.

A major számtalan foglalkozási ágnek biztosít megélhetést. Ott találjuk az intézőn, a gazdaszinten, írnonkon, cséplési ellenőrön és felügyelőkön kívül a tanítót, a postamesternőt, a szató-

csot, a bérest, a cselédet, a kovácsot, az asztalost, a csőszet, a pásztort, a lovászt, a gulyást, a kocsiszt, a vadászt, az erdőőrt és a napszámost. A major intelligenciája az intéző, a tanító és a postamesternő.

Az esti órákban vesszük csak *észre*, hogy nagy készülődés folyik, meszelik a szobákat, mossák a ruhát, varrnak, fényesítik a csízmát, sütnek, főznek. Ez a nagy készülődés a vasárnapi búcsúra történik. Az egyik majorbeli menyecske még a harisnyáját is kivasalja, amit pedig igazán nagy ünnep alkalmával, vagy nagy hideg esetén vesznek csak fel.

A parasztoknak van még egy második otthonuk is a tanyán, vagy kint a földeken. Mert sokszor a munka minősége megkívánja, hogy pajtában, vagy kicsiny kunyhóban pihenjen a számukra oly rövid éjszakán. A föld ahol dolgoznak szükségessé teszi, hogy ott, ahol a munka helye van juthasson fedél alá akkor is, ha vihar keletkezik. A tanya a majornak egy kicsinyített formája, melynek nincs kerítése, hanem árkokkal, fákkal vagy gyümölcsösökkel van körülvéve. A *házzal* szemben ólak vannak, mögötte boglyák és kazlak. De még így is megtaláljuk a fő bejáratát a tanyának, ugyanis ott, ahol az éber komondorok ugatással és néha foguk csikorga-

tásával köszöntik az idegent. Ha a gazda nem lakik kint a tanyán, akkor helyette a tanyás gondoskodik annak rendbentartásáról és az apró-jószágok gondozásáról. Ez a gyérforgalmú vidéke hazánkban az Isten áldotta kövér magyar földben rendkívül gazdag. A szőke búzatáblák, a pipacsos mákföldek, a zöldelő zabtáblák, majd a lóhere és lucerna méregzöld színe élénkítik a tájat. Egy-egy kocsi, egy lovas vagy egy gyalogos képezik napközben a forgalmat. A hajnal és az alkonyat népesebb. Munkába induló és munkából jövő csoportok teszik hangossá az utat. A régi betyárvilág eltűnt. — A békés parasztok egymásközt tartják fenn a közbiztonságot. A csendőrnek kevés dolga akad. Nagyon vigyáznak ingatlanaikra, házaikra, a fészere, hogy tűz ne *keletkezzen*. De, ha mégis akad, úgy azt maguk fejszével oltják el.

A puszták legtöbb esetben egy elpusztult falu helyén keletkeznek. A templomromok, egyes emberi együttélésre következtető leletek bizonyítják, hogy valamikor népes helység volt. Közigazgatási határa van a pusztának is. Hogy a tanya és a puszták között különbséget találni, azt a legjobban bizonyítja a paraszt, mikor azt mondja, hogy „kimegyek a tanyára” vagy „kimegyek a pusztára”. A magyar Alföld pusztái

többnyire a tatár és török dúlások után keletkeztek. Valamikor népes helységek terültek el ezen a vidéken, de mire a lakosság újból visszazállingózott, már csak romokat talált. Később igen sok pusztá annyira fejlődött, hogy ismét tanyává, majd majorrá és végül községgé alakulhatott. De a kisebb puszták is megélnékültek azáltal, hogy sokan kiköltöztek, állandóan ott laknak, ahol jelentősebb és nagyobb gazdálkodás folyik, mint valamikor. Gyümölcsfákkal ültették be a pusztákat, a talajt feljavították, melyre különösen értékes volt a fásítás, mely lekötötte a nagy port és egyúttal javította a levegőt. Állatoknak menhelyül szolgált, vándoroknak éjszakára nyughelyét adott. A magyar pusztának a jelentősége messze földön ismertté vált.

A magyar Alföld népesebb közületei — a puszták, a tanyák és a majorok, — melyek mindegyikében becsületes élet folyik. Vasárnap estén, ha láthatatlanul ellátogathatnánk egy majorba, hallanánk az ízes szavú magyarokat — előttük a föld, fölöttük az Isten — s szívükben nagy-nagy szeretet. Nyílt arcukon a munka fáradtsága. Tenyerük kérges, de szívük bársonyos, puha.

A régi romantika már kihalt, csak téli esteiken az öreg emberek ajkán meseszóban támad

fel s néha-néha egy víg legény nótájában, Az új kor gyermekei már a majorok iskoláiban is az „otomobilról” meg a repülő gépekről mondanak meséket, — s a nagyobb fiúk már az átrobogó autók áramvonalát bírálgatják. Csak egy maradt a régi — a szerelem, A kedves ablakánál, nevenapján ma is két cigány húzza. „csak egy kislány van a világon”. A rádió népszerűsége még csak itt-ott tör utat magának, de már nincs messze az az idő, mikor a névnap-i köszöntőt a hangszóró fogja közvetíteni.

Az élet a majorban, amikor már megszűnt a munka a földeken, amikor hólepel borítja a végtelen rónaságot, akkor beszorul a kicsiny szobákba. A fáradhatatlan munkás kezek talál-
nak maguknak foglalatosságot. Az egyik fúr és farag, a másik toldoz és faldoz, van aki kézi-munkázik és van, aki ír. És ezekből a munkák-
ból igen sokszor tör elő az őstehetség. De télen a paraszt bőbeszédűbb is. Van ideje megvitatni a major életét. És amikor közeig a nagy ünnep, karácsony estéje, a betlehemesek éneke vegyül a szél járásába, az angyali kórus figyelmeztető hangjai ismét munkára serkentik az idősebbeket, örömet kell szerezni a kicsinyeknek, mert karácsony estén együtt ünnepel a város, a falu és a major.

Ez a major élete. És ha ismerjük a major valamennyi szereplőjének folytonosan visszatérő egyforma életét, mely pontos, mintegy gépezet, úgy bízhatunk a magyar föld visszatérő, búzát termő erejében is.

Dr. Kertész János: Kocsin a pusztaszeri major-tól Szegedig. Rádióelőadás 1937.

Reizner János: A mindszent-algyői uradalom történetéből. Gazdasági Szemle 1895. p. 321.

Csongrádvármegye szociográfiája. Budapest.
(Dr. Kertész János: Pallavicini uradalom
68—73. oldalon.)